בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ

גִּלָּיוֹן

שִׁיעוּרֵי חִינּוּךְ

מֵרַאש הַיְשִׁיבָה שליט"א

עֲצוֹת פְּרַקְטִיוֹת וְהַדְרָכָה לְהוֹרִים, מְלַמְּדִים, מְחַנְּכִים וּמְחַנְּכוֹת

מוסדות היכל הקודש ברסלב

גליון קע"ח

פרשת וישלח שנת תשפ"ז

שִׁיעוּרֵי חִינּוּךְ

מֵאֵת רַאש הַיְשִׁיבָה שליט"א

- חֲלִישׁוּת הַדַּעַת -

מִי נִקְרָא בַּעַל דֶּרֶךְ אֶרֶץ?

מְלַמְּדִים יְקָרִים, אָנוּ צְרִיכִים לְהוֹדוֹת לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֵין סוֹף פְּעָמִים עַל הַזְּכוּת שֶׁנָּתַן לָנוּ שֶׁאָנוּ יְכוֹלִים לִלְמֹד עִם יַלְדֵי יִשְׂרָאֵל.

אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכָּל הַמְּנַהֲלִים שֶׁל מוֹסְדוֹתֵינוּ, שֶׁיַּשְׁמִיעוּ אֶת הַשִּׁעוּר הַזֶּה לְכָל הַמְּלַמְּדִים וְיַזְהִירוּ שֶׁכָּל הַמְּלַמְּדִים מַאֲזִינִים לַשִּׁעוּר.

מַגִּיד שִׁעוּר הִתְלוֹנֵן בְּפָנַי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲלִישׁוּת הַדַּעַת מִתַּלְמִידָיו, וַאֲנִי שׁוֹאֵל אוֹתוֹ: **"מַה קָּרָה?"** וְהוּא עוֹנֶה לִי שֶׁהוּא נָסַע בְּטִיּוּל עִם תַּלְמִידִים שֶׁלּוֹ וּשְׁנַיִם שְׁלוּשָׁה בַּחוּרִים הָיוּ מְפָרָעִים וְהִשְׁתּוֹלְלוּ מְאוֹד, וְהֵם גַּם לֹא דִּבְּרוּ אֵלָיו בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ; וְלָכֵן יֵשׁ לוֹ חֲלִישׁוּת הַדַּעַת כִּי הוּא הֵרִי מַכְנִיס כָּל כָּךְ הַרְבֵּה כּוֹחוֹת בַּתַּלְמִידִים, וְכָאן הִתְבָּרֵר לוֹ שֶׁהַדְּבוּרִים שֶׁלּוֹ בְּכְלַל לֹא נִכְנְסוּ בְּאָזְנֵיהֶם.

הִסְבַּרְתִּי לְמַגִּיד שִׁעוּר כַּמָּה נְקֻדּוֹת שֶׁמְּאוֹד נָחוּץ לְמְחַנְּכִים לָדַעַת כְּדֵי לֹא לְקַבֵּל חֲלִישׁוּת הַדַּעַת, וְהֵיוֹת שֶׁלְּכָל אֶחָד שֶׁמִּתְעַסֵּק עִם אֲחֵרִים - יָכוֹל לְהוֹעִיל הַחִזּוּק עַל הָעִנְיָן הַזֶּה, לָכֵן נְדַבֵּר עַל זֶה הַיּוֹם בְּשִׁעוּר.

שִׁמְעוּ סְפוּר שֶׁקָּרָה בְּמוֹסָדוֹת שֶׁלָּנוּ. הַמְּנַהֵל שֶׁל הַתַּלְמוּד תּוֹרָה סִפֵּר לִי עַל יֶלֶד שֶׁהִתְחַצֵּף לְמַלְמֶד שֶׁלּוֹ וְהָיוּ צְרִיכִים לְהַעֲנִישׁ אוֹתוֹ. שָׁאַלְתִּי אֶת הַמְּנַהֵל: "אֵיךְ זֶה יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהַיֶּלֶד הַזֶּה הִתְנַהֵג בְּחֻצְפָּה? מֵילָא יֶלֶד שֶׁהוּא בָּרוּךְ הַשֵּׁם בָּרִיא, תּוֹסֵס וְעִם בִּטָּחוֹן עַצְמִי, צְרִיכִים לִפְעָמִים לָתֵת לוֹ עֹנֶשׁ כְּדֵי לְלַמֵּד אוֹתוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, אֲבָל הַיֶּלֶד הַזֶּה הֵרֵי לֹא יָכוֹל לִפְתֹּחַ אֶת הַפֶּה מִשָּׁנָה לְשָׁנָה?"

אוֹמֵר לִי הַמְּנַהֵל: "אֲנִי גַּם הִתְפַּלֵּאתִי עַל כָּךְ, וְדִבַּרְתִּי עִם אַבָּא שֶׁלּוֹ, וְאַבָּא שֶׁלּוֹ אָמַר לִי שֶׁזֶּה סִפּוּר אָרֹךְ שֶׁל תְּפִלָּה שֶׁנִּמְשַׁךְ שְׁנָתַיִם; בְּמֶשֶׁךְ שְׁנָתַיִם בְּרֶצֶף הוּא מְבַקֵּשׁ כְּבָר מֵהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ שֶׁהַיֶּלֶד שֶׁלּוֹ יִתְפַּתֵּחַ כְּדֵי שֶׁיּוּכְלוּ לְלַמֵּד אוֹתוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כִּי עַד עַכְשָׁו הַיֶּלֶד שֶׁלּוֹ לֹא פָּתַח אֶת הַפֶּה וְלֹא זָז מֵהַמָּקוֹם שֶׁלּוֹ בַּכִּתָּה, וּבְוַדַּאי שֶׁלֹּא הֵעֵז לַעֲשׂוֹת דְּבַר חֻצְפָּה, מִגֹּדֶל הַפַּחַד וְחֹסֶר הַבִּטָּחוֹן שֶׁלּוֹ, וְלָכֵן לֹא יָכְלוּ אַף פַּעַם לְלַמֵּד אוֹתוֹ לְהִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ; אֲבָל עַכְשָׁו בָּרוּךְ הַשֵּׁם קָרָה הַנֵּס שֶׁהוּא קִבֵּל קְצַת בִּטָּחוֹן עַצְמִי, הוּא כְּבָר יָכֹל לְהַכְרִיז מַשֶּׁהוּ בַּכִּתָּה, וְהָיוּ יְכוֹלִים לְחַנֵּךְ אוֹתוֹ שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ".

יֶשְׁנוֹ מִכְתָּב שֶׁהָרַמְבַּ"ן הַקָּדוֹשׁ כָּתַב לִבְנוֹ, בְּאֶמְצַע הַמִּכְתָּב הוּא כּוֹתֵב לוֹ: "וְאַל תַּבִּיט בִּפְנֵי אָדָם בְּדַבֶּרְךָ עִמּוֹ".

אֵין הַכַּוָּנָה בָּזֶה עַל אֶחָד שֶׁלֹּא יָכוֹל לְהִסְתַּכֵּל בַּפָּנִים שֶׁל הַשֵּׁנִי, הוּא מִסְתַּכֵּל כָּל הַזְּמַן כְּלַפֵּי מַטָּה כִּי אֵין לוֹ בִּטָּחוֹן עַצְמִי וְהוּא מְפַחֵד כָּל הַזְּמַן שֶׁאוּלַי הַשֵּׁנִי יֹאכַל אוֹתוֹ... כִּי הָאָדָם הַזֶּה מִסְכֵּן לֹא בָּרִיא וְלֹא מְדַבְּרִים אֵלָיו; הָרַמְבַּ"ן מְדַבֵּר אֶל אָדָם בָּרִיא שֶׁיָּכוֹל לְהִסְתַּכֵּל לַשֵּׁנִי בַּפָּנִים, שֶׁיִּתְאַפֵּק, וְשֶׁיְּדַבֵּר עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, בְּהַכְנָעָה, בְּאֹפֶן עָדִין וּמְאֻפָּק.

[לָמַדְתִּי הַרְבֵּה אֶת אִגֶּרֶת הָרַמְבַּ"ן, כִּי אִמָּא שֶׁלִּי תִּחְיֶ' בְּקִשָּׁה מִמֶּנִּי תָּמִיד שֶׁאֶקְרָא בְּכָל יוֹם אֶת הַמִּכְתָּב הַקָּדוֹשׁ. כְּשֶׁהָיִיתִי יֶלֶד בְּקֶעמְפּ, הָיִיתִי מִתְקַשֵּׁר הַבַּיְתָה בְּכָל יוֹם, וְאִמָּא שֶׁלִּי תִּחְיֶ' הָיְתָה שׁוֹאֶלֶת אוֹתִי: "יוֹאלִ'יש קִבַּלְתָּ אֶת הַמִּכְתָּב שֶׁלִּי?" עָנִיתִי: "לֹא" וְהִיא אָמְרָה לִי: "שָׁלַחְתִּי לְךָ מִכְתָּב, זֶה מְדֻפָּס בְּסוֹף הַסִּדּוּר, אִגֶּרֶת הָרַמְבַּ"ן..."]

הַתַּלְמִידִים שֶׁלֹּא יְכוֹלִים לִפְתֹּחַ אֶת הַפֶּה שֶׁלָּהֶם, וּמַה שֶּׁהַמְלַמֵּד דּוֹרֵשׁ - הֵם עוֹשִׂים מִיַּד, מִגֹּדֶל הַפַּחַד וְחֹסֶר בִּטָּחוֹן עַצְמִי, זֶה בְּכְלַל לֹא אוֹמֵר שֶׁהֵם בַּעֲלֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ, כִּי הִתְנַהֲגוּת הָעֲדִינָה שֶׁלָּהֶם הִיא בְּכְלַל לֹא תּוֹצָאָה שֶׁל דֶּרֶךְ אֶרֶץ, הֵם פָּשׁוּט לֹא יְכוֹלִים לְהַרְשׁוֹת לְעַצְמָם לְהַגִּיד מַשֶּׁהוּ בַּכִּתָּה בְּקוֹל.

אֶלָּא הַתַּלְמִידִים הַבְּרִיאִים הַתּוֹסְסִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְהָגִיב בְּחֻצְפָּה, יֵשׁ לָהֶם בִּטָּחוֹן עַצְמִי לְהַגִּיד לַמְלַמֵּד: "לֹא!" אוֹתָם אֶפְשָׁר לְלַמֵּד בְּסַבְלָנוּת, עוֹד פַּעַם וְעוֹד פַּעַם, שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ לַמְלַמֵּד, וְשֶׁצְּרִיכִים לְצַיֵּת לְמָה שֶׁהַמְלַמֵּד אוֹמֵר, וְהֵם יִהְיוּ בַּסּוֹף בַּעֲלֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ.

הַדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה אֵיךְ לִקְבֹּעַ דֶּרֶךְ אֶרֶץ

בַּמּוֹסָדוֹת שֶׁלָּנוּ נִדְרֶשֶׁת קְצַת יוֹתֵר עֲבוֹדָה כְּדֵי לִקְבֹּעַ דֶּרֶךְ אֶרֶץ בַּכִּתָּה, כִּי הֲרֵי רַבֵּנוּ זַ"ל לֹא מַרְשֶׁה לְהַרְבִּיץ לַיְלָדִים, וַאֲנַחְנוּ גַּם לֹא מִשְׁתַּמְּשִׁים עִם הָאֶמְצָעִים שֶׁל לָקַחַת יֶלֶד שֶׁלֹּא מְצַיֵּת וְלִשְׁלֹחַ אוֹתוֹ הַבַּיְתָה, אוֹ לְהַכְנִיס אוֹתוֹ לְרֶבַע שָׁעָה לְחֶדֶר חֲשׁוּךְ, כִּי זֶה לֹא עוֹזֵר רַק לְאוֹתוֹ יוֹם, זֶה יָכוֹל לְדַאֲבוֹנֵינוּ לַעֲזֹר לוֹ לִשְׁבָעִים שָׁנָה הַבָּאוֹת... כִּי יְלָדִים קְטַנִּים אִם מַפְחִידִים אוֹתָם - הֵם עֲלוּבִים חַס וְשָׁלוֹם לְאַבֵּד אֶת הַדִּבּוּר שֶׁלָּהֶם, אוֹ לְהִשָּׁאֵר מְפֻחָדִים לְכָל הַחַיִּים.

אַבְרֶךְ סִפֵּר לִי, שֶׁמְּאוֹד קָשֶׁה לוֹ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה כְּשֶׁיֵּשׁ אוֹר בַּחֶדֶר, אֲבָל בְּכָל זֹאת הוּא חַיָּב שֶׁיִּהְיֶה דָּלוּק בַּחֶדֶר אוֹר קָטָן, כִּי אִשְׁתּוֹ מְפֻחֶדֶת לִישֹׁן בַּחֹשֶׁךְ. כִּי כְּשֶׁהִיא הָיְתָה יַלְדָּה בַּת חָמֵשׁ רָצוּ לְלַמֵּד אוֹתָהּ שֶׁתִּתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ, הִכְנִיסוּ אוֹתָהּ לְחֶדֶר חֲשׁוּךְ לְרֶבַע שָׁעָה, וְהַיּוֹם הִיא כְּבַר בַּת שְׁלוֹשִׁים וּשְׁתַּיִם וְהִיא נִשְׁאֶרֶת תְּקוּעָה בַּמּוֹחַ עִם פַּחַד מֵחֹשֶׁךְ.

אִם רוֹצִים לִקְבֹּעַ דֶּרֶךְ אֶרֶץ בַּכִּתָּה יֵשׁ לָזֶה דֶּרֶךְ אַחַת, לְהַגִּיד לַיְלָדִים פַּעַם וְעוֹד פַּעַם: "אָסוּר לְדַבֵּר בַּכִּתָּה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר שֶׁצְּרִיכִים לְהִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ".

אִם מְלַמֵּד אוֹמֵר לְיֶלֶד לְהִתְיַשֵּׁב עַל מָקוֹם מְסֻיָּם וְהַיֶּלֶד עוֹנֶה בַּחֲזָרָה: "אֲנִי לֹא רוֹצֶה לָשֶׁבֶת כָּאן, אֲנִי לֹא הוֹלֵךְ לָשֶׁבֶת כָּאן!" זֶה עוֹד לֹא אוֹמֵר שֶׁהוּא יֶלֶד רַע, אֶלָּא זֶה אוֹמֵר שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּרוּךְ הַשֵּׁם טֶבַע בָּרִיא שֶׁלֹּא לִהְיוֹת מֻכֶּה וּמֻשְׁפָּל, וּצְרִיכִים לְחַנֵּךְ אוֹתוֹ שֶׁחַיָּבִים לְצַיֵּת לְמַה שֶׁאוֹמְרִים. חַיָּבִים לְהַשְׁאִיר חֲזָקִים בַּמּוֹחַ שֶׁהַיֶּלֶד צָרִיךְ לְצַיֵּת וְהוּא יְצַיֵּת, וְלַחֲזֹר לְפָנָיו עוֹד פַּעַם: "אַתָּה מִתְיַשֵּׁב יָפֶה אֵיפֹה שֶׁהַמְּלַמֵּד אָמַר, צְרִיכִים לְהִתְנַהֵג בְּדֶרֶךְ אֶרֶץ".

לִצְעֹק, לִצְרֹחַ וְלִרְקֹד כְּשֶׁנּוֹסְעִים לְטִיּוּל

גַּם צְרִיכִים לָדַעַת, כְּשֶׁיְּלָדִים מִשְׁתּוֹלְלִים וְנִהְיִים מְפָרְעִים כְּשֶׁנּוֹסְעִים לְטִיּוּל, אָסוּר שֶׁתִּתְקַבְּלוּ מִזֶּה חֲלִישׁוּת הַדַּעַת, כִּי זֶהוּ הַטֶּבַע שֶׁל יְלָדִים וּבַחוּרִים כְּשֶׁנּוֹסְעִים לְאֵיזֶה טִיּוּל, שֶׁמַּתְחִילִים לִצְעֹק, לִצְרֹחַ וְלִרְקֹד, וְזֶה מְאוֹד בָּרִיא בִּשְׁבִילָם.

כְּשֶׁאֲנִי רוֹאֶה יְלָדִים וּבַחוּרִים מוֹצִיאִים אֶת הַמָּרָץ כְּשֶׁנּוֹסְעִים לְטִיּוּל, אֲנִי חוֹשֵׁב לְעַצְמִי עִם הַיְּלָדִים הָאֵלּוּ יֵשׁ מַה לַעֲשׂוֹת, הֵם לְעִנְיָן... אִם הָיִיתִי לוֹמֵד אֶצְלְכֶם כְּשֶׁהָיִיתִי יֶלֶד יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁהָיָה לָכֶם גַּם חֲלִישׁוּת הַדַּעַת מִמֶּנִּי, כִּי גַּם אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי יֶלֶד הָיִיתִי מָלֵא מָרָץ וְכָךְ הֵם כָּל הַיְּלָדִים וְהַבַּחוּרִים הַבְּרִיאִים.

מַה אֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹת עִם יֶלֶד שֶׁמִּתוֹפֵף כָּל הַיּוֹם?

מְלַמֵּד הִתְלוֹנֵן בְּפָנַי שֶׁיֵּשׁ לוֹ יֶלֶד בַּכִּתָּה שֶׁהוּא מְאוֹד שָׂמֵחַ, הוּא מִתוֹפֵף כָּל הַיּוֹם עַל הַשֻּׁלְחָן עִם הַיָּדַיִם, וְזֶה מְאוֹד מַפְרִיעַ לוֹ, אָמַרְתִּי לוֹ: "קֹדֶם כֹּל אַתָּה צָרִיךְ לָדַעַת שֶׁהַיֶּלֶד הַזֶּה הוּא לֹא יֶלֶד רַע, הוּא בָּרוּךְ הַשֵּׁם בָּרִיא וְשָׂמֵחַ, אַחַר כָּךְ, אִם אַתָּה רוֹצֶה לְהַרְגִּיעַ אוֹתוֹ - אַתָּה יָכוֹל לְכַבֵּד אוֹתוֹ לְתוֹפֵף בַּתְּפִלָּה, וְכָךְ לֹא יִהְיֶה לוֹ קָשֶׁה כָּל כָּךְ לְהִתְאַפֵּק מִלְּתוֹפֵף בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם. אֲבָל לֹא מַגִּיעַ סְטִירָה לְיֶלֶד שֶׁמִּתוֹפֵף בַּכִּתָּה, אִם תַּרְבִּיץ כָּל הַזְּמַן עַד שֶׁהוּא יַפְסִיק לְתוֹפֵף, הוּא יָכוֹל מִסְכֵּן לַהֲפֹךְ לְאָדָם מְפֻחָד וּמְבֹהָל לְעוֹלָמִים".

שֶׁלֹּא תֵּחָלֵשׁ דַּעְתְּכֶם מִשִּׂיחוֹת שֶׁל יְלָדִים

אֲנִי רוֹצֶה לְחַזֵּק אֶתְכֶם עַל דָּבָר נוֹסָף. הַרְבֵּה מְלַמְּדִים מַרְגִּישִׁים כְּשֶׁהֵם מוֹסְרִים שִׁעוּר שֶׁהֵם מְדַבְּרִים אֶל הַקִּיר כִּי אַף אֶחָד לֹא מַקְשִׁיב לָהֶם, וְהֵם חוֹשְׁבִים לְעַצְמָם: 'מַה יֵּשׁ לִי לְהַגִּיעַ אֶל הַיְּלָדִים, הֵם מְמִילָא לֹא צְרִיכִים אוֹתִי'. אוֹ שֶׁשִּׁמַּעְתֶּם אֵיךְ הַיְּלָדִים מְשׂוֹחֲחִים בֵּינֵיהֶם: "הַמְּלַמֵּד שֶׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה הָיָה הַרְבֵּה יוֹתֵר טוֹב", "הַמְּמַלֵּא מָקוֹם שֶׁהָיָה אֶתְמוֹל, הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר טוֹב מֵהַמְּלַמֵּד", "מְלַמֵּד אַחֵר הוּא הַרְבֵּה יוֹתֵר טוֹב מֵהַמְּלַמֵּד הוּא אָדָם לֹא נוֹרְמָלִי".

מְלַמְּדִים יְקָרִים, אָסוּר לָקַחַת אֶת זֶה לַלֵּב וּלְקַבֵּל מִזֶּה חֲלִישׁוּת הַדַּעַת; אָסוּר לִהְיוֹת מִזֶּה מֻתָּשׁ, חָסֵר אוֹנִים, שָׁבוּר וּמְאֻכְזָב. אָסוּר בְּגִלַּל זֶה לְהַחֲלִיט: 'אֲנִי לֹא יָכוֹל יוֹתֵר לְהִסְתַּכֵּל לַיֶּלֶד הַזֶּה בַּפָּנִים'. 'אֲנִי כְּבָר לֹא יְבַחֵר בַּיֶּלֶד הַזֶּה שֶׁיָּבוֹא לַשֻּׁלְחָן שֶׁלִּי', 'הוּא לֹא יָכוֹל יוֹתֵר לִהְיוֹת גַּבַּאי', וְ'הוּא לֹא יָכוֹל יוֹתֵר לַעֲלוֹת בְּהַגְרָלוֹת'.

זְכֹר: אַף אֶחָד לֹא חָשַׁב לִצְחֹק וְלִלְעֹג מִמְּךָ, הַיְּלָדִים הֵם לֹא רָעִים וְזֶה לֹא אוֹמֵר שֶׁהֵם אֵינָם בַּעֲלֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ, זוֹ פְּשׁוּט שִׁפַּת הַדִּבּוּר שֶׁל הַיְּלָדִים - בִּילְדוּתִיּוּת לְפִי הַהַשָּׂגוֹת שֶׁלָּהֶם, אֲנַחְנוּ גַּם דִּבַּרְנוּ כָּכָה עַל הַמְּלַמְּדִים שֶׁלָּנוּ כְּשֶׁהָיִינוּ יְלָדִים.

מַה אִכְפַּת לְךָ אִם מַעֲרִיכִים אוֹתְךָ?

בִּכְלַל זֶה לֹא נָכוֹן שֶׁכָּל הָרֶגֶשׁ שֶׁלָּנוּ אֶל הַיְּלָדִים יִהְיֶה תָּלוּי אִם הַיְּלָדִים מַעֲרִיכִים אֶת הַמְּלַמֵּד אוֹ שֶׁלֹּא. מְלַמֵּד צָרִיךְ לִהְיוֹת חָזָק בַּמּוֹחַ שֶׁלּוֹ: 'אֲנִי צָרִיךְ אֶת עַצְמִי, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא צָרִיךְ אוֹתִי, וְלֹא מְעַנְיֵן אוֹתִי מַה הַיְּלָדִים חוֹשְׁבִים עָלַי'.

וַאֲפִלּוּ שֶׁהִקְשַׁבְנוּ אֵיךְ שֶׁיְּלָדִים מְשׂוֹחֲחִים בֵּינֵיהֶם: "הַמְּלַמֵּד מִשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה הָיָה הַרְבֵּה יוֹתֵר טוֹב", צְרִיכִים לְהַמְשִׁיךְ עִם הַסֵּדֶר הַיּוֹם כְּאִלּוּ שֶׁהֵם לֹא אָמְרוּ כְּלוּם.

לְהַזְהִיר שֶׁהַיְּלָדִים לֹא יִפְגְּעוּ אֶחָד בַּשֵּׁנִי

עַל דָּבָר אֶחָד כֵּן צָרִיךְ לְהַקְפִּיד, שֶׁהַיְּלָדִים לֹא יִפְגְּעוּ אוֹ יְבַיְּשׁוּ אֶחָד אֶת הַשֵּׁנִי.

צְרִיכִים לְסַפֵּר לָהֶם סִפּוּרִים עַל הָעִנְיָן הַזֶּה, לְדֻגְמָא, שֶׁהָיָה יֶלֶד שֶׁלֹּא יָכַל לָלֶכֶת וּלְדַבֵּר כָּרָגִיל, וְהָיָה בַּכִּתָּה שֶׁלּוֹ יֶלֶד שֶׁלֹּא הִפְסִיק לִפְגֹּעַ בּוֹ וּלְבַיֵּשׁ אוֹתוֹ, אַחַר כָּךְ כְּשֶׁהוּא הִתְחַתֵּן כְּבָר, לֹא הָיָה לוֹ יְלָדִים עַד שֶׁבִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ מְחִילָה.

לְהַקְשִׁיב כְּאִלּוּ מְדַבְּרִים עַל אָדָם שְׁלִישִׁי

כְּשֶׁשּׁוֹמְעִים אֵיךְ יְלָדִים מְדַבְּרִים בֵּינָם לְבֵין עַצְמָם שֶׁהַמְלַמֵּד מִשְׁנָה שֶׁעָבְרָה הָיָה הַמְלַמֵּד יוֹתֵר טוֹב וְכוּ', צְרִיכִים לְהַאֲזִין לָזֶה כְּאִלּוּ שֶׁהֵם לֹא מְדַבְּרִים מֵאָדָם שְׁלִישִׁי.

תְּתָאֲרוּ לְעַצְמְכֶם כְּאִלּוּ אַתֶּם יוֹשְׁבִים עַכְשָׁו בַּבַּיִת שֶׁל הַסַּבְתָּא וּפִגַּשְׁתֶּם אַחְיָן צָעִיר, וְנִכְנַסְתֶּם אִתּוֹ לְשִׂיחָה עַל הַמְלַמְּדִים שֶׁלּוֹ, וְהוּא נַעֲנָה שֶׁהוּא יוֹתֵר אָהַב אֶת הַמְלַמֵּד שֶׁל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה... אֶת זֶה לֹא הָיִיתֶם מְקַבְּלִים כְּפְּגִיעָה, רַק הָיִיתֶם מְחַיְכִים, וְזֶה עוֹד הָיָה מְאוֹד מְעַנְיֵן לִשְׁמֹעַ מִיֶּלֶד אֵיךְ שֶׁהוּא מֵבִין עִם הַשֵּׂכֶל שֶׁלּוֹ מִיהוּ מְלַמֵּד טוֹב וּמִי לֹא.

הוֹרִים חֲכָמִים לֹא לוֹקְחִים אֶת זֶה אִישִׁי

זֶה לֹא רַק נוֹגֵעַ לְמְלַמְּדִים, זֶה נוֹגֵעַ אוֹתוֹ דָּבָר עִם הַיְּלָדִים בַּבַּיִת.

כְּשֶׁיֶּלֶד קָטָן צוֹעֵק עַל אִמָּא שֶׁלּוֹ: "פּוּיָה אִמָּא" "אִמָּא מַגְעִילָה", אִם הָאִמָּא חֲכָמָה הִיא לֹא תִּקַּח אֶת זֶה אִישִׁי, הִיא תִּתְחַיֵּךְ וְתַתְחִשֹׁב אֵיזֶה מַצְחִיק זֶה לִרְאוֹת אֵיךְ שֶׁיֶּלֶד קָטָן מֵבִין כְּבָר עִם הַשֵּׂכֶל שֶׁלּוֹ שֶׁאִמָּא שֶׁלּוֹ הִיא אִמָּא לֹא טוֹבָה...

אֲבָל אִמָּא עִם קַטְנוּת הַמּוֹחִין תִּשְׁבֹּר מִזֶּה מְאוֹד, הִיא תֵּלֵךְ לְחַפֵּשׂ מְטַפֶּלֶת רִגְשִׁית שֶׁהִיא תּוּכַל לִשְׁפֹּךְ לְפָנֶיהָ אֶת הַכְּאֵב שֶׁלָּהּ שֶׁהִיא כָּל כָּךְ מוֹסֶרֶת אֶת נַפְשָׁהּ עֲבוּר הַיֶּלֶד, מַמָּשׁ לָאַחֲרוֹנָה הִיא קָנְתָה לוֹ נַעֲלַיִם חֲדָשׁוֹת, וְאֶת זֶה הוּא נוֹתֵן לָהּ בַּחֲזָרָה שֶׁאוֹמֵר עָלֶיהָ פּוּיָה אִמָּא, אִמָּא מַגְעִילָה?! וּמַה הוֹלֶכֶת לַעֲשׂוֹת הַמְּטַפֶּלֶת? הִיא תַּגִּיד שֶׁחַיָּבִים לְהָבִיא לְטִפּוּל גַּם אֶת הַיֶּלֶד, וְאַחֲרֵי שֶׁיְּדַבְּרוּ עִם הַיֶּלֶד הִיא תַּגִּיעַ לְמַסְקָנָה שֶׁהִיא מָצְאָה אֶת שֹׁרֶשׁ הַבְּעָיָה, שֶׁהַיֶּלֶד סוֹבֵל מִדְּקָאוֹן עָמֹק עָמֹק...

לְצַעֲרִי זֶה בִּכְלָל לֹא צְחוֹק, זֶהוּ מַעֲשִׂים שֶׁבְּכָל יוֹם; אֶחָד סִפֵּר לִי, שֶׁהַיֶּלֶד שֶׁלּוֹ הָיָה לוֹ פְּרִיחָה נוֹרָאִית עַל הָעוֹר, וְלָקְחוּ אֶת הַיֶּלֶד לְמֻמְחֶה וְהוּא אָמַר: "הַיֶּלֶד סוֹבֵל מִדְּקָאוֹן עָמֹק, שֶׁזֶּה נוֹבֵעַ מִדְּקָאוֹן עָמֹק שֶׁהָיָה לְאִמָּא עוֹד לִפְנֵי שֶׁהַיֶּלֶד נוֹלַד"... [וּמֵאֵיפֹה בָּא הַדְּקָאוֹן שֶׁל הָאִמָּא? אוּלַי מֵהַהוֹרִים שֶׁלָּהּ, וְזֶה כְּבָר חוֹזֵר לְאָחוֹר כַּמָּה דּוֹרוֹת...]

אִם נִזְכֹּר שֶׁלַּיְלָדִים אֵין שׁוּם דָּבָר נֶגְדָּנוּ, נוּכַל לְהַמְשִׁיךְ קַיָּם עִם הָעֲבוֹדָה הַקְּדוֹשָׁה שֶׁלָּנוּ בְּלִי חֲלִישׁוּת הַדַּעַת.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יַעְזֹר, שֶׁתִּהְיֶה לָכֶם הַצְלָחָה וְסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא, אָמֵן.

מִכְתָּבִים בְּעִנְיְנֵי חִינּוּךְ

מֵאת רֹאשׁ הַיְּשִׁיבָה שְׁלִיט"א

לָמָּה הַיֶּלֶד זוֹרֵק בַּחֲזָרָה אֶת הַמַּחְמָאָה?

שְׁאֵלָה:

לִכְבוֹד רֹאשׁ הַיְּשִׁיבָה שְׁלִיט"א,

אֲנִי מְלַמֵּד, וַאֲנִי בָּרוּךְ הַשֵּׁם מִשְׁתַּמֵּשׁ עִם הָעֵצוֹת וְהַלִּמּוּדִים שֶׁל רַבֵּנוּ זַ"ל שֶׁרֹּאשׁ הַיְּשִׁיבָה שְׁלִיט"א מְלַמֵּד אוֹתָנוּ אֵיךְ לְחַנֵּךְ אֶת הַיְּלָדִים הַיְּקָרִים.

הִבְחַנְתִּי בְּדָבָר מְעַנְיֵן, יֵשׁ יְלָדִים שֶׁכְּשֶׁאֲנִי אוֹמֵר לָהֶם מַחְמָאָה, "אַתָּה יֶלֶד מְאֹד טוֹב", הֵם תָּמִיד יַעֲנוּ, "אֲנִי לֹא יֶלֶד טוֹב", אוֹ לְדֻגְמָא כְּשֶׁאֲנִי אוֹמֵר לְמִישֶׁהוּ, "אַתָּה יוֹדֵעַ לְצַיֵּר יָפֶה מְאֹד", מִיָּד הוּא יַגִּיד, "לֹא נָכוֹן, אֲנִי לֹא יוֹדֵעַ, אֲנִי מְצַיֵּר מְאֹד לֹא יָפֶה", וְכַדּוֹמֶה לָזֶה.

מִמָּה זֶה נוֹבֵעַ? וְאֵיךְ אֲנִי צָרִיךְ לְהָגִיב עַל זֶה, אוֹ שֶׁלֹּא אֶתְיַחֵס לָזֶה?

יִישַׁר כֹּחַ

תְּשׁוּבָה:

בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ - יוֹם ה' פָּרָשַׁת בָּלָק, י"ב תַּמּוּז, שְׁנַת ה'תשפ"ד לִכְבוֹד ... נְרוֹ יָאִיר

קִבַּלְתִּי אֶת מִכְתָּבְךָ.

מַה שֶּׁאַתָּה שׁוֹאֵל, מַה הַסִּבָּה שֶׁכְּשֶׁאוֹמְרִים מִילָה טוֹבָה לְיֶלֶד הוּא אוֹמֵר: "זֶה לֹא נָכוֹן"?

זֶה יָכוֹל לִהְיוֹת מִכַּמָּה סִבּוֹת; אוֹ שֶׁהַיֶּלֶד שָׁמַע הַרְבֵּה מִילִים רָעוֹת, מְצַלְצֵל לוֹ בָּרֹאשׁ, 'אַתָּה לֹא טוֹב, אַתָּה יֶלֶד רַע', וְעַכְשָׁיו כְּשֶׁהוּא מְקַבֵּל מִילָה טוֹבָה, אוֹמְרִים לוֹ "אַתָּה טוֹב" - מַתְחִיל לְצַלְצֵל לוֹ הַמִּלִּים הַלֹּא טוֹבוֹת, לָכֵן הוּא זוֹרֵק אֶת זֶה בַּחֲזָרָה. יָכוֹל לִהְיוֹת גַּם שֶׁמְּחַנְּכִים אֶת הַיְּלָדִים עִם שֶׁקֶר, אוֹמְרִים לָהֶם תָּמִיד "תִּהְיֶה כְּמוֹ הַיֶּלֶד הַזֶּה", "לָמָּה אַתָּה לֹא כָּמוֹהוּ?" "אֲנִי רוֹצֶה שֶׁתִּהְיֶה כְּמוֹ הַקָּרוֹב הַזֶּה, הַשָּׁכֵן הַזֶּה"; וַאֲפִילּוּ שֶׁלֹּא אוֹמְרִים לוֹ בְּמֵישָׁרִין שֶׁהוּא רַע, אֲבָל הוּא יוֹדֵעַ בְּתוֹכוֹ 'כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי לֹא כְּמוֹ הַשֵּׁנִי - אֲנִי רַע'.

לִפְעָמִים גַּם יָכוֹל לִהְיוֹת יֶלֶד שֶׁרָּעֵב מְאֹד לַמִּילָה הַטּוֹבָה, וְהוּא רוֹצֶה לִשְׁמוֹעַ אֶת זֶה עוֹד פַּעַם, לָכֵן הוּא מְבַטֵּל אֶת זֶה, הוּא מְקַוֶּה שֶׁיַּגִּידוּ לוֹ אֶת זֶה עוֹד פַּעַם.

אַל תִּבָּהֵל כְּשֶׁיֶּלֶד זוֹרֵק בַּחֲזָרָה אֶת הַמִּילָה הַטּוֹבָה, תֵּן חִיּוּךְ וְתַגִּיד לוֹ עוֹד אֵיזוֹ מִילָה טוֹבָה, כִּי מִילִים טוֹבוֹת הֵן מֵהַדְּבָרִים הֲכִי חֲשׁוּבִים לַחַיִּים, בִּפְרָט לִילָדִים, הַמִּלִּים הַטּוֹבוֹת פּוֹתְחוֹת אֶת הַמֹּחַ וְהַלֵּב שֶׁלָּהֶם.

כְּמוֹ כֵן תְּחַיֵּךְ אֶל הַתַּלְמִידִים שֶׁלְּךָ; זֶה יִפְתַּח לָהֶם אֶת הַמֹּחַ וְהַלֵּב, הֵם יוּכְלוּ לְקַבֵּל מַה שֶּׁאַתָּה לוֹמֵד אִתָּם.

מוֹהַרַ"שׁ תָּמִיד אָמַר לִי: "אַתָּה רְצִינִי מִידַי, הַתַּלְמִידִים שֶׁלְּךָ יְבָהֲלוּ וְלֹא יוּכְלוּ לְקַבֵּל", (כְּשֶׁהָיִיתִי מַגִּיעַ

אֶל מוֹהָרָא"ש - הָיִיתִי מַגִּיעַ תָּמִיד בִּרְצִינוּת). כָּל כָּךְ הַרְבֵּה פְּעָמִים אָמַר לִי מוֹהָרָא"ש: "תֵּן חִיּוּךְ, תָּשִׁיר עִם הַתַּלְמִידִים שֶׁלְּךָ, תְּשַׂמֵּחַ אוֹתָם", רַק כָּךְ יֵשׁ מוֹחִין לְקַבֵּל מַה שֶׁלּוֹמְדִים אִתָּם.

הַשֵּׁם יַעֲזֹר שֶׁתַּצְלִיחַ בְּכָל הָעִנְיָנִים.

...

(קונטרס עצתו אמונה פרשת פנחס, שנת תשפ"ד)

לָמָּה יֶלֶד אֶחָד מוֹצֵא חֵן בְּעֵינַי יוֹתֵר מֵהָאֲחֵרִים?

שְׁאֵלָה:

לִכְבוֹד רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שְׁלִיט"א,

אֲנִי רוֹצֶה לִכְתֹּב כָּל כָּךְ הַרְבֵּה, וַאֲנִי חוֹשֵׁב שֶׁבֶּאֱמֶת בִּגְלַל זֶה אֲנִי לֹא כּוֹתֵב כְּלוּם, כִּי אֲנִי רוֹצֶה לִכְתֹּב מִכְתָּבִים אֲרֻכִּים וַאֲנִי לֹא מַסְפִּיק, לָכֵן אֶכְתֹּב קָצָר אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם.

אֲנִי מְלַמֵּד, וַאֲנִי מְבַקֵּשׁ כָּל יוֹם מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁאֹהַב אֶת כָּל הַיְלָדִים שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, שֶׁכָּל אֶחָד יִמְצָא חֵן בְּעֵינַי, וְשֶׁלֹּא אַפְלֶה בֵּין יֶלֶד לְיֶלֶד, אֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁאַף אֶחָד לֹא יוּכַל לַעֲנוֹת לִי עַל הַשְּׁאֵלָה הַנּוֹכְחִית, הָאָדָם הַיָּחִיד בָּעוֹלָם הוּא רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שְׁלִיט"א.

שָׁמַעְתִּי דְּרָשׁוֹת חֲרִיפוֹת לִמְחַנְּכִים, שֶׁל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה שְׁלִיט"א, שֶׁאֵין דָּבָר כָּזֶה לְהַפְלוֹת בֵּין יֶלֶד אֶחָד לַשֵּׁנִי, בֵּין יֶלֶד עִם חֵן לְיֶלֶד בְּלִי חֵן, לְמַעֲשֶׂה כָּל שָׁנָה אֲנִי נִשְׁאָר עִם אוֹתָהּ בְּעָיָה, יֶלֶד שֶׁיֵּשׁ לוֹ פָּנִים נָאוֹת, הוּא חָכָם וּבַעַל רֶגֶשׁ, הַלֵּב שֶׁלִּי נִמְשָׁךְ אֵלָיו, אֲנִי רוֹצֶה לְשׁוֹחֵחַ אִתּוֹ, לְדַבֵּר אִתּוֹ, לָתֵת לוֹ מִילִים טוֹבוֹת.

אֲנִי מַרְגִּישׁ כְּמוֹ יֶלֶד קָטָן בֶּן אַרְבַּע, בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי כּוֹתֵב אֲנִי חוֹשֵׁב לְעַצְמִי כַּמָּה זֶה טִפְּשִׁי, אֲבָל אֲנִי נִזְכָּר אֵיךְ לִפְנֵי כַּמָּה שָׁעוֹת לִטַּפְתִּי יֶלֶד מֵהַסּוּג הַזֶּה.

מַה עִם הַנּוֹשֵׂא הַזֶּה, הַאִם זוֹ בְּעָיָה? אוֹ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֲנִי מִתְמַסֵּר לְכָל הַיְלָדִים, אֶלָּא לְיֶלֶד הַזֶּה יוֹתֵר מֵאֲחֵרִים, וַאֲנִי לֹא מַפְלֶה אַף אֶחָד לְרָעָה בִּגְלַל הַיֶּלֶד הַזֶּה, אֲנִי לֹא מְשַׁנֶּה אֶת מַעֲמָדוֹ בִּכְתָּה, רַק בְּהַפְסָקָה אֲנִי יָכוֹל לִקְרֹא לוֹ (הוּא מִמֵּילָא מַגִּיעַ לְיַד הַשֻּׁלְחָן שֶׁלִּי, כִּי הוּא יֶלֶד עִם טֶבַע בְּרִיא וְהוּא רוֹצֶה לְדַבֵּר אִתִּי) הַאִם לָתֵת לְזֶה לִזְרֹם כְּמוֹ עַד עַכְשָׁו?

יִישַׁר כֹּחַ

תְּשׁוּבָה:

בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרַךְ - יוֹם ה' פָּרָשַׁת וַיַּקְהֵל, כ"ז אַדָּר א', שְׁנַת ה'תשפ"ד

לִכְבוֹד ... נֵרוֹ יָאִיר

קִבַּלְתִּי אֶת מִכְתָּבְךָ.

אַשְׁרֶיךָ שֶׁאַתָּה מְלַמֵּד וְאַתָּה לֹא עוֹשֶׂה אַפְלָיוֹת, אַתָּה מִתְיַחֵס בְּשָׁוֶה לְכָל הַיְלָדִים.

חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה מְסַפְּרִים (תַּעֲנִית כד.) פַּעַם הָיְתָה שְׁנַת בַּצֹּרֶת וְיהוּדִי פָּשׁוּט בִּקֵּשׁ מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֶׁיֵּרֵד גֶּשֶׁם, וְהַתְּפִלּוֹת שֶׁלּוֹ הִתְקַבְּלוּ, שָׁאַל אוֹתוֹ רַב: "מַה זְּכוּתְךָ שֶׁהַתְּפִלּוֹת שֶׁלְּךָ מִתְקַבְּלוֹת?" וְאָמַר: "מִיקְרֵי דַּרְדַּקֵי אָנָא וּמְקָרְינָא לְבָנֵי עַנְיֵי כְּבָנֵי עַתִּירֵי", אֲנִי מְלַמֵּד וַאֲנִי לֹא מַפְלֶה בֵּין יְלָדִים שֶׁל הוֹרִים עֲשִׁירִים לְבֵין יְלָדִים שֶׁל הוֹרִים עֲנִיִּים, עַיֵּן שָׁם; רוֹאִים אֶת הַחֲשִׁיבוּת שֶׁל מְלַמֵּד וְשֶׁל לֹא לְהַפְלוֹת בֵּין הַיְלָדִים.

לְגַבֵּי הַיְלָדִים בַּעֲלֵי הַחֵן וְכוּ'; לָמָּה אַתָּה אוֹמֵר שֶׁאַתָּה יֶלֶד בֶּן אַרְבַּע? לָמָּה אַתָּה מַשְׁפִּיל אֶת עַצְמְךָ? אַתָּה מְלַמֵּד טוֹב, אִם יֵשׁ רֶגֶשׁ לְיַלְדִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֵן - אַתָּה לֹא יֶלֶד, זֶה הַטֶּבַע שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בָּרָא, חֵן מַגִּיעַ מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, מַעֲדִיפִים לְדַבֵּר עִם אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵן מֵאֲשֶׁר עִם אֶחָד בְּלִי חֵן.

אַל תַּשְׁפִּיל אֶת עַצְמְךָ, אַל תַּקְטִין אֶת עַצְמְךָ, תַּמְשִׁיךְ עִם הַמְלוּמְדוּת, בַּשָּׁמַיִם מְלַמֵּד חָשׁוּב מְאֹד, בַּשָּׁמַיִם מִסְתַּכְּלִים אַחֲרֶת עַל מְלַמֵּד מֵאֲשֶׁר שֶׁמִּסְתַּכְּלִים כָּאן, בַּשָּׁמַיִם מְלַמֵּד זֶה הַדָּבָר הֲכִי חָשׁוּב, בִּפְרָט מְלַמֵּד שֶׁאוֹהֵב אֶת הַיְלָדִים וּמַחְדִּיר בַּיְלָדִים אַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ.

תַּכְנִיס בַּיְלָדִים אַהֲבָה לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אַהֲבָה לְתוֹרָה, אַהֲבָה לְמִצְוֹת; עַל יְדֵי שֶׁתְּסַפֵּר לָהֶם סִפּוּרֵי צַדִּיקִים. יָדוּעַ שֶׁהָרַב הַקָּדוֹשׁ מִצַּאנְז זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ שָׁאַל אֶת הַמְלַמֵּד שֶׁל בָּנָיו הַאִם הוּא לוֹמֵד אִתָּם מוּסָר, אָמַר הַמְלַמֵּד: "כֵּן" שָׁאַל אוֹתוֹ הָרַב מִצַּאנְז: "אֵיזֶה סִפְרֵי מוּסָר אַתָּה לוֹמֵד אִתָּם?" וְאָמַר: "חוֹבַת הַלְּבָבוֹת", אוֹמֵר לוֹ הָרַב הַקָּדוֹשׁ מִצַּאנְז: "לֹא לְזֶה הִתְכַּוַּנְתִּי, אֲנִי שׁוֹאֵל אִם אַתָּה לוֹמֵד מוּסָר, אִם אַתָּה מְסַפֵּר לָהֶם סִפּוּרִים עַל הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ רַבִּי אֱלִימֶלֶךְ זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ, וְעַל אָחִיו הַצַּדִּיק הַקָּדוֹשׁ רַבִּי זוּשָׁא זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ"; כִּי סִפּוּרֵי צַדִּיקִים מַלְהִיבִים אֶת הַלֵּב לִהְיוֹת יְהוּדִי כָּשֵׁר.

הַשֵּׁם יַעֲזֹר שֶׁתַּצְלִיחַ בְּכָל הָעִנְיָנִים.

...

(קונטרס עצתו אמונה פרשת פקודי, שנת תשפ"ד)

לקבלת הגליון מדי שבוע יש לשלוח אימייל ל: chinuchgilyon@gmail.com

קול ברסלב

קול ברסלב
שיעורים; חיזוק יומי; ניגונים; סיפורי תפילה ועוד
079-704-0066
ארצות הברית 845-351-0910 / 212-444-9191 / אנגליה 03303502361
קנדה 4383008080 / בלגיה 3235003461 / ארגנטינה 11552354370
מייל חיזוק יומי chizikyomi@gmail.com

קוואל פון אמונה (נשים)
שיעורים; סיפורי תפילה; מתכונים; ועוד
079-704-0069
ארצות הברית 212-444-9169 / 845-351-9060 / אנגליה 03303502363
קנדה 438-320-9090